

Paul Fredericq en de Gentse Pacificatiefeesten (1875-1876)

door

U. VERMEULEN

In september 1876 grepen te Gent plechtige feesten plaats ter herdenking van het derde eeuwfeest van de Pacificatie van Gent¹. Een zeer grote rol hierin werd gespeeld door P. Fredericq, die toen als leraar in de geschiedenis en de aardrijkskunde aan het Koninklijk Atheneum te Gent verbonden was².

Zeer waarschijnlijk zijn het de familie- en wetenschappelijke relaties die Fredericq in Gent en het Willemsfonds had die hem hebben toegelaten een zo actief aandeel te hebben in de voorbereiding en de realisatie van de feestelijkheden³. Ook de schitterende verdediging van zijn speciaal doctoraat in de historische wetenschappen op 19 juni, waarvoor hij de gelukwensen van schepen A. Wagener in ontvangst mocht nemen⁴, zal een factor geweest

(1) Zie voor het politiek aspect van deze feesten : U. VERMEULEN, *Katolieken en Liberalen tegenover de Gentse Pacificatiefeesten (1876)*. Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, n.r., XX, 1966, pp. 167-185.

(2) Over P. Fredericq verschenen heel wat publicaties. Vermelden we hier alleen : H. Pirenne, *Notice sur Paul Fredericq*. Annuaire de l'Acad. R. de Belgique, 1924 ; - V. Fris : *Les deux historiens nationaux exilés pour leur patriotisme. Paul Fredericq et Henri Pirenne*. Gand, 1919 ; - H. Van Werveke, *Paul Fredericq (1850-1920)*. Rijksuniversiteit te Gent. Liber Memorialis, 1913-1960, I. - F.L. Ganshof, *Paul Fredericq, historien de la Réforme*. Annales de la Société d'Histoire du Protestantisme belge, IV, 1954, 3, pp. 142-151.

(3) Zijn vader Cesar was lid van het Willemsfonds en één der populairste geneesheren van zijn tijd te Gent. Zijn moeder Olive Batilde Huet was de zuster van François Huet die van 1835 tot 1850 aan de Gentse Universiteit filosofie doceerde en daar een school gevormd had, waaronder E. de Laveleye en J. Heremans zeker moeten vermeld worden. Na zijn humaniorastudies aan het Atheneum te Gent, waar hij Nederlands van Heremans had gekregen, ging Fredericq studeren te Luik aan de Ecole Normale des Humanités waar hij talrijke vrienden van zijn vader en oudstudenten van zijn oom ontmoette. Ook L. Roersch leerde hij er kennen die samen met Wagener en Gantrelle de Revue de l'Instruction publique uitgaf. Na les gegeven te hebben aan het Gemeentelijk College te Mechelen en het Atheneum te Aarlen werd hij in 1875 aan het Atheneum te Gent benoemd. Daar vond hij verschillende vrienden van den huize terug, o.a. F. Vander Haeghen en J. Heremans. Ook in liberale kringen van de stad was hij geen onbekende. Zijn vader was samen met Vuylsteke en Heremans gemeenteraadslid van Gent, terwijl Wagener schepen van Kunsten en Openbaar Onderwijs was. P. Fredericq was sedert 1867 medewerker aan het Vlaams-liberale weekblad Het Volksbelang. Samen met de Laveleye publiceerde P. Fredericq vanaf 1871 in het Atheneum van Londen een jaarlijks overzicht van de in België verschenen werken en vanaf 1874 was hij adjunct secretaris van de Société pour le progrès des études philologiques et historiques en Belgique, waarvan A. Wagener het voorzitterschap waarnam.

(4) Zie La Flandre Libérale, 20 juni 1875, p. 1.

zijn waarom op Fredericq beroep werd gedaan om het wetenschappelijk werk, dat de te organiseren feesten met zich brachten, op zich te nemen.

Hij schijnt vrij vlug met zijn opzoekingen over de Gentse Pacificatie begonnen te zijn want op 26 juni 1875 publiceerde hij in het Volksbelang het artikel „De Nieuwe Pacificatie” waarin hij een vergelijking trok tussen de XVIde en de XIXde eeuwse geschiedenis. Enkele maanden nadien sprak hij over de Pacificatie in de tweede afdeling van het Nederlands Congres dat in augustus 1875 te Maastricht gehouden werd⁵ en op 5 december 1875 hield hij over hetzelfde onderwerp een lezing in het kader van de door het Willemsfonds georganiseerde volksvoordrachten⁶. In 1875 eveneens publiceerde hij een vulgariserende studie die als artikel onder de titel „De Pacificatie van Gent” verscheen in het Jaarboek van het Willemsfonds voor 1876⁷. In dit artikel steunde hij zijn uiteenzetting weliswaar nog niet op al de bronnen en studies die hij in zijn latere publicaties zo erudiet zou gebruiken maar toch gaf hij er blijk van zeer vertrouwd te zijn met het onderwerp. Hij gebruikte vooral Marcus Van Vaernewijck's *Van die beroerlicke Tijden in de Nederlanden en voornamelijk in Ghendt*, waaraan hij reeds in 1874 een studie⁸ gewijd had, E. Quinet's *Fondation de la République des Provinces-Unis. Marnix de Sainte-Aldegonde* en vooral het toenmalig hooggeprezen standaardwerk *The Rise of the Dutch Republic* van de Amerikaanse historicus John Lothrop Motley. Fredericq sloot zich hier aan bij de zienswijze van de liberale historici, die zoals de liberale politici en publicisten, in de strijd van het XIXde eeuwse liberalisme voor de secularisatie van de maatschappij en de scheiding van Kerk en Staat een voortzetting zagen van de XVIde eeuwse Opstand tegen Spanje, die er op gericht was voor alle inwoners van de Nederlanden godsdienst- en gewetensvrijheid te bekomen.

Ondertussen was het college van burgemeester en schepenen overgegaan tot de installatie van de Commissie voor Kunst en Geschiedenis, die belast was met de organisatie van de stoet die in Gent zou uitgaan. Het bestuur bestond uit A. Wagener, voorzitter, J. Heremans, ondervoorzitter en P. Fredericq, secretaris. Het is in het raam van de werkzaamheden van deze commissie, die voor het eerst op 22 februari 1876 bijeenkwam, dat Fredericq een eersterangsrol gespeeld heeft. Fredericq nam ook het secretariaat waar van de Commissie van het Album, die voor het eerst op 25 mei 1876 bijeenkwam en de wetenschappelijke en artistieke problemen moest oplossen die zich stelden in verband met de uitgave van een *Album van den historischen stoet der Pacificatie van Gent* waarvoor Fredericq de tekst schreef. Ook van de plaatselijke Commissie en de Commissie gelast met het toezicht over het historisch drama der Pacificatie van Gent was hij secretaris. De Commissie voor Kunst en Geschiedenis was echter verreweg de voornaamste.

Fredericq mengde zich niet al te veel in de discussies die betrekking hadden op de technische kant van de zaken maar wel gaf hij meermaals inlich-

(5) De Zweep, 5 sept. 1875, p. 1.

(6) Het Volksbelang, 11 dec. 1875, pp. 2-3.

(7) Pp. 51-59.

(8) *La Chronique de Marcus Van Vaernewijck*. Revue de Belgique, XVIII, 1874, 3, pp. 193-207.

tingen over de geschiedenis van de Pacificatie en aarzelde hij niet bepaald de misvattingen die terzake bestonden recht te zetten⁹.

Aan de hand van de verslagen van de zittingen van de Commissie voor Kunst en Geschiedenis kan men zich een idee vormen van de vorderingen die Fredericq maakte in zijn wetenschappelijke navorsingen omtrent de geschiedenis van de Pacificatie en meer bepaald in het archiefonderzoek en de literatuur. Tijdens de tweede zitting van de Commissie verwees hij voor de geschiedenis van het Eedverbond naar Te Waters monografie *Het Verbond der Edelen* en tijdens de derde deelde hij mee bij Van Vaernewijk een tekst gevonden te hebben over de terechtstellingen op de Sinte-Veerleplaats en in Van Braghts *Het bloedig tooneel of maertelars spiegel der doopsgezinde* over de executie van vier Anabaptisten.

Deze tussenkomsten en nog andere tonen aan dat Fredericq zich ernstig inliet met de wetenschappelijke kant van de Pacificatiefeesten. Later verklaarde hij bezig te zijn met de studie van de Inquisitie in de Nederlanden¹⁰. Fredericq liet intussen niets onverlet om het publiek op de hoogte te brengen van de besprekingen die in de schoot van de Commissie voor Kunst en Geschiedenis gehouden werden. Van in het begin had hij een aantal artikels in het Volksbelang geschreven¹¹. Toen de Gazette van Gent zich beklaagd had dat alleen het Volksbelang nieuws over de feesten kon publiceren werd beslist dat Fredericq in het begin van elke week een mededeling zou sturen naar de voornaamste Gentse bladen, m.n. de Journal de Gand, La Flandre Libérale, de Stad Gent, de Gazette van Gent, de Gentischen Mercurius, het Volksblad, de Nouvelliste de Gand, de Bien Public, het Fondsenblad en de Gazette van Ledeberg¹². Op voorstel van Max Roosees werd naderhand beslist¹³ in het vervolg geen mededeling meer te sturen naar de Bien Public en het Fondsenblad omwille van de weinig positieve houding die zij tegenover de Pacificatiefeesten aannamen. Daartegenover stuurde Fredericq een mededeling naar de voornaamste bladen van het land, waarvan er een aantal zijn tekst overnamen. Er werd ook beslist dat hetzelfde zou gebeuren voor een aantal Nederlandse bladen, m.n. Het Vaderland en het Dagblad van 's Gravenhage, het Handelsblad en het Nieuws

(9) Tijdens de tweede zitting merkte hij op dat men de Inquisitie niet mocht verwarren met de Bloedraad; tijdens de vierde zei hij dat men bezwaarlijk in de stoet een wagen zou mogen opnemen waarop de vereniging van Noord en Zuid zou vermeld worden vermits de scheiding van een latere datum was en er in de tijd van de Pacificatie geen sprake was van een katholiek Zuiden en een calvinistisch Noorden maar wel van katholieke Nederlanden en een kleine minderheid calvinisten in Holland en Zeeland; tijdens de vijftiende zitting waarschuwde hij er voor de Inquisitie in de Nederlanden niet te verwarren met de Spaanse Inquisitie en wees hij er op dat men moest vermijden dat de stoet enig verwijt op historisch gebied zou kunnen treffen en daarom was hij er voorstander van de Inquisitoren in de stoet niet met rode gewaden te laten optreden maar wel te paard en zo gekleed dat zij geen provocatie zouden vormen voor de eigentijdse geestelijkheid. — Zie hiervoor het eigenhandig door Fredericq geschreven verslagboek van de zittingen van de verschillende commissies (Univ. Bibl. Gent, G. 18979).

(10) Vijftiende zitting.

(11) Nl. op 1, 8, 15 en 22 april 1876.

(12) Tiende zitting.

(13) Elfde zitting.

van den Dag, beiden van Amsterdam, de Nieuwe Rotterdamsche Courant, de Haarlemsche Courant, de Arnhemsche Courant en de Middelburgsche Courant. Fredericq beloofde ook opzoekingen te doen omtrent de voornaamste bladen van Zeeland en Zeeuws-Vlaanderen omdat deze veel publiciteit voor de feesten zouden kunnen maken wanneer zij op de hoogte zouden gebracht zijn van het verloop van de voorbereidingen.

Ook naar de deelnemers aan de stoet ging Fredericq's aandacht. In de overtuiging dat zij des te beter hun rol zouden kunnen spelen naarmate zij zich konden inleven in de tijd en de toestanden der XVIde eeuw stelde hij voor in het stadhuis een vergadering te beleggen om aan de leden van de aan de stoet deelnemende maatschappijen de historische betekenis van de verschillende delen van de stoet uiteen te zetten. Deze vergadering greep plaats op 21 mei 1876. In aanwezigheid van een duizendtal leden en van de vertegenwoordigers van de Nederlands- en Franstalige Gentse pers werd er respectievelijk door A. Wagener en P. Fredericq het woord genomen.

De eerste toonde aan dat de Pacificatie een werk van eendracht en verstandhouding was geweest, dat echter geen vruchten had kunnen dragen ten gevolge van het fanatisme zowel van Filips II en de Waalse Malcontenten als van de Calvinisten. Fredericq van zijn kant trok de aandacht op het feit dat het niet in de bedoeling lag moedwillig de opinies van anderen te krenken of de partijhaat op te wekken maar wel een werk van verzoening te herdenken en trouw te blijven aan de historische waarheid. Hij gaf ook een overzicht van de plakaten van Keizer Karel en van het begin der vervolgingen om tenslotte te handelen over de verschillende delen van de stoet¹⁴. In verband met de Inquisitie citeerde hij meerdere uittreksels uit Van Vaernewijcks kroniek, o.a. de passages die betrekking hebben op de executies van 30 maart 1568 op de Sinte-Veerleplaats te Gent. Een pittig detail is wel dat op het einde van het verslag dat door het Volksbelang in zijn nummer van 27 mei aan deze vergadering gewijd werd, opgemerkt wordt dat „beide sprekers zich in de moedertaal uitdrukten zooals het behoort in eene Vlaamsche stad als Gent.”

Gezien de gespannen verhoudingen die tussen katholieken en liberalen bestonden en rekening gehouden met de aanvallen die door de katholieke pers gericht werden tegen de inrichters en het karakter van de geplande feestelijkheden kon een reactie op deze bijeenkomst niet uitblijven. Kort na de bijeenkomst van 21 mei begon Pater Van Mullem S.J., die weldra zijn bekende „Lettres sur la Pacification de Gand” in de Bien Public zou laten verschijnen¹⁵, zijn reeks sermoenen in de Sinte-Barbarakerk te Gent over de geschiedenis van de Pacificatie.

Blijkens een lezersbrief, die in het Fondsblad van 31 mei gepubliceerd werd, zou Pater Van Mullem tijdens zijn uiteenzetting over de geschiedenis van de Pacificatie, een artikel uit het Volksblad geciteerd hebben dat fragmenten bevatte van de toespraak van Fredericq van 21 mei. De lezer van het Fondsblad wou klaarheid hebben in de geschiedenis van de Pacificatie

(14) Gazette van Gent, 22-23 mei 1876, p. 2; - Le Nouvelliste de Gand, 26 mei, p. 3; - Het Volksbelang, 27 mei, p. 2.

(15) Deze brieven werden nadien gebundeld en in brochure-vorm uitgegeven (Gent, 1876).

en stelde daarom een aantal uitspraken van P. Van Mullem tegenover die van Fredericq met de vraag wie er gelijk had. Vooreerst vroeg hij of de bewering van Fredericq juist was dat de Beeldenstorm van 1566 het gevolg was van de buitensporige bestraffingen van Alva dan wel of P. Van Mullem het bij het rechte eind had die gezegd had dat Alva eerst een jaar na de Beeldenstorm in Brussel aangekomen was. Vervolgens wou hij ook weten of Van Vaernewijck had kunnen schrijven dat Alva op zijn sterfbed bekende meer dan 18.000 mensen te hebben doen omkomen, zoals Fredericq op grond van het artikel in het Volksblad gezegd had, dan wel of Van Vaernewijck overleden was in 1569 en Alva in 1583 en dit dus helemaal niet had kunnen schrijven, zoals P. Van Mullem betoogd had. De lezer meende dat, indien P. Van Mullem gelijk had, er maar één middel was om de „valscheden" van Fredericq uit te leggen nl. „ofwel eene schandige domheid, in zake van geschiedenis, ofwel een schaamteloze wil om het eenvoudig volk te bedriegen en te verleiden." In zijn antwoord op de gestelde vragen gaf het Fondsblad P. Van Mullem gelijk. Het is zonder twijfel dat het doel van deze lezersbrief was de bekwaamheid en de wetenschappelijke bevoegdheid van Fredericq in twijfel te trekken en afbreuk te doen aan zijn reputatie van min of meer officieel geschiedschrijver van de Pacificatie.

Fredericq kon dan ook het stilzwijgen niet bewaren. Op 1 juni 1876 schreef hij een brief naar de opsteller van het Fondsblad, die hem op 3 juni integraal publiceerde. In deze brief wees hij de verantwoordelijkheid voor de onnauwkeurigheden en onjuiste verslagen van het Volksblad van de hand en verklaarde hij uitdrukkelijk niets dergelijks over de Beeldenstorm als gevolg van Alvas wreedheden noch over de verhalen van Van Vaernewijck in verband met Alvas dood gezegd te hebben. In zijn brief had Fredericq ook een aantal citaten uit Van Vaernewijcks werk gegeven waarin de Roomse geestelijkheid werd aangevallen. Hiertegen vooral was het dat het Fondsblad bij wijze van antwoord van leer trok. Het blad verweet Fredericq geen passages te vermelden die tegen de Geuzen gericht zijn en trok de gegrondheid van Van Vaernewijcks gegevens in twijfel door er een aantal uitspraken van Van Campene tegenover te stellen. Tot slot meende het Fondsblad dat Fredericq zijn protestbrief beter naar het liberale Volksbelang gestuurd had „want men heeft er hem echt bespottelijk in gemaakt". Met deze opmerking werd het incident gesloten.

Op 2 juli nam Fredericq ter gelegenheid van een buitengewone zitting van de Commissie voor Kunst en Geschiedenis in het Gents stadhuis voor de afgevaardigden van de deelnemende maatschappijen het woord om voorlezing te doen van het volledige programma van de stoet en de verdeling mee te delen van de groepen over de dertig maatschappijen die hun medewerking hadden toegezegd.

Ondertussen had het Davidsfonds een brochure gepubliceerd van de hand van Frans De Potter, die hoofdredacteur was van het Fondsblad¹⁶ en zeer waarschijnlijk de auteur was van de artikels die in dit blad over de Paci-

(16) Zie E. Voordeckers, *Bijdrage tot de Geschiedenis van de Gentse Pers. Reper-torium (1667-1914)*. Leuven-Parijs, 1964 (Bijdragen van het Interuniv. Centrum voor Hedend. Gesch., 35), pp. 516-518.

ficiatie en de Pacificatiefeesten gepubliceerd werden. Deze uitgave was bedoeld als antwoord op J.O. Devignes artikel in het Nederlandsch Museum over de deelneming der katholieken aan de Pacificatie van Gent¹⁷. In een artikel getiteld „De Pacificatie van Gent en het Davids-Fonds” en gepubliceerd in het Volksbelang van 22 april stak Fredericq de draak met de vorm van deze uitgave en de inhoud ervan¹⁸.

In begin augustus 1876 verscheen dan het Historisch Album van de Pacificatie van Gent¹⁹ waarvoor Fredericq de tekst geschreven had. Hieruit blijkt eens te meer welke opzoekingen, ook in de archieven, de auteur gedaan had om zijn historisch betoog te funderen en te staven. Zo vermeldde hij niet alleen citaten uit de oorspronkelijke tekst van het Eeuwig Edict van Keizer Karel (1550), van het Vertoogschrift der Edelen (1566), van de Pacificatie van Gent (1576), de Religievrede (1578) en de Unie van Utrecht (1579), maar ook bewees hij op het Rijksarchief te Brussel de lijvige *Registre des condamnés et bannis à cause des troubles des Pays-Bas* en de *Registre sur le fait des hérésies et inquisition* te hebben bestudeerd. Ook de correspondenties ontsnapten niet aan zijn aandacht en wat hij schreef over het charter van de Pacificatie van Gent doet vermoeden dat hij het zelf in Den Haag, waar het in origineel bewaard wordt, was gaan bestuderen. Verder vermeldde hij ook een reeks uitgegeven bronnen die hij voor zijn betoog raadpleegde en die hij, de ene al meer dan de andere, letterlijk citeerde. Deze bronnen zijn Van Vaerenwijcks *Van die beroerlijke tijden*, die hij verreweg het meest citeerde, het Dagboek van Cornelis en Philips van Campene, Pater Bernardus de Jonghes *Gendsche Geschiedenissen*, Tileman van Braghts *Het bloedig tooneel of maertelars spiegel der doopsgezinde*, en Pieter Bors *Nederlandsche Historien, oorsprongh, begin en vervolg der Nederlandsche beroerten*. Hij citeerde ook uit de door Gachard uitgegeven *Corespondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas* en uit Motleys *The Rise of the Dutch Republic*. Hij blijkt ook belangstelling gehad te hebben voor de XVIde eeuwse liederen waarvan hij er enkele vermeldde.

De inhoud van de stof is gerangschikt volgens de groepen die in de stoet vertoond werden. Fredericqs tekst is trouwens een historisch commentaar op de verschillende wagens van de stoet.

Dit Album, dat tweetalig was, kende een groot succes. Op 33.000 exemplaren gedrukt werd het gratis uitgedeeld tijdens de laatste twee rondgangen van de stoet²⁰. Rond half augustus 1876 beantwoordden de katholieken deze publicatie met een brochure die, voor wat de vormgeving be-

(17) Jg. 1876, pp. 1-19.

(18) Fredericq zei immers dat dit werkje een hele reeks onwaarheden bevatte en dat ieder woord een „historische logen” was „brutaal verkondigd zonder er eenig bewijs te voegen”.

(19) *Album van den historischen stoet der Pacificatie van Gent met elf platen voorstellende de verschillende wagens en groepen van den stoet... met verklarende tekst in de twee talen door den heer Paul Fredericq, professor van geschiedenis aan het koninklijk atheneum van Gent*. Gent, 1876, 48 p.

(20) Zie Fredericqs artikel *L'Inquisition et les cléricaux belges* in de *Revue de Belgique*, 1882.

treft, een zeer grote gelijkenis vertoonde met Fredericqs album ²¹. De naam van de opsteller is onbekend maar het is zeer waarschijnlijk dat het De Potter is, die voor de Pacificatiefeesten kan beschouwd worden als de officiële katholieke geschiedschrijver. Het was de bedoeling van dit katholiek album te doen uitschijnen dat Fredericqs visie op de XVIde eeuwse geschiedenis onjuist was en de nadruk te leggen op de negatieve rol die door de Geuzen was gespeeld geworden. Dit album werd ook tijdens de rondgangen van de stoet langs de straten verkocht.

Op 3 september namen de feesten een aanvang. Zij werden ingezet met een academische zitting en de onthulling van het monument ter herdenking van de Pacificatie in het Gents stadhuis door burgemeester Ch. de Kerckhove de Denterghem. Dit monument was eigenlijk een inscriptie waarvan Fredericq de tekst had opgesteld. Er werden toespraken gehouden door de burgemeester, door Wagener en Fredericq. Terwijl de eersten handelden over de betekenis en het doel van de Pacificatie hield Fredericq een historische uiteenzetting die het essentiële bevatte van wat hij in zijn album geschreven had ²². Hij legde nochtans meer de nadruk op de rol van Karel V bij het instellen van de Inquisitie, op de plakaten en de politiek van Filips II en de gevolgen ervan. Hij reageerde ook scherp tegen diegenen die beweerden dat de Inquisitie in de Nederlanden nooit bestaan had en, bezorgd om de historische waarheid, sprak hij zowel van de „woeste wanbedrijven der opstandelingen” als over „de onmenselijke vervolgingen en stijfhoofdige dwingelandij van Vorst en Kerk”, terwijl hij in het optreden van Hembyze, Ryhove en Dathenus „die hun katholieke stadgenoten gruwelijk vervolgden” de voornaamste oorzaak zag van het mislukken van de door de Zwijger gevolgde politiek.

Belangrijk is het ook, en het is een thema dat bij Fredericq steeds teruggevonden wordt, dat hij, zoals in zijn artikel in het Volksbelang van 26 juni 1875 als in dat dat hij publiceerde in het Jaarboek van het Willemsfonds voor 1876 en in zijn Album, ook hier niet eindigt zonder een oproep te doen om tot een nieuwe Pacificatie te komen tussen katholieken en liberalen op het gebied van vrijheid en verdraagzaamheid.

Fredericqs toespraak bleef niet onopgemerkt in de Gentse pers. De Gazette van Gent ²³ constateerde dat Fredericq minder indruk maakte dan Wagener omdat zijn toespraak voor de omstandigheid vrij lang was en „meer een historische les dan eene aanspraak was”. Het blad gaf niettemin toe dat Fredericq met belangstelling aanhoord en warm toegejuicht werd.

Het Fondsblad reageerde heftig op 7 september. Het protesteerde tegen het beeld dat Fredericq van de Inquisitie had opgehangen en het bleef bij zijn standpunt dat de Inquisitie, in het Album van Fredericq voorgesteld als een rechtbank, „eene schandelijke onwaarheid is, voor welke geen enkel

(21) *Stad Gent. Programma van den historischen stoet der Pacificatie van Gent.* Gent, 1876, 15 p. (ééntalig Nederlands).

(22) Zie voor de tekst van deze redevoeringen: *Stad Gent. Redevoeringen ten Stadhuize uitgesproken den 3den September 1876, ter gelegenheid der onthulling van het gedenkteken van den 300sten verjaardag der Pacificatie van Gent.* Gent, 1876, 24 p. - Voor de bespreking over de inscriptie: zie de 21ste zitting.

(23) 4-5 september, p. 2.

professor van 'geschiedenis' in België één woord tot bewijs kan bijbrengen." Nadat het Fredericq had uitgedaagd in de *Registre sur le fait des hérésies et inquisition* één document aan te tonen waaruit zou blijken dat de Heilige of Spaanse Inquisitie ook maar gedurende één dag in de Nederlanden zou bestaan hebben, zei het tot slot: „Toont, dat gij de waarheid hulde wilt doen; en als gij niet vindt, wat gij nodig hebt om uwe vonden te staven — beken dan maar loyaal dat gij zelve in dwaling zijt geweest, of dat gij moedwillig het volk eene logen hebt voorgehouden.”

Drie dagen later publiceerde hetzelfde Fondsenblad een „Open brief aan den Heer Fredericq, Professor van Geschiedenis aan het Koninklijk Atheneum te Gent”. Ook in deze brief werd kritiek uitgebracht op wat Fredericq in zijn Album over de Inquisitie had gezegd en meer bepaald werd er hem een verwijt van gemaakt de gegevens van Van Campene over de terechtstellingen op de Sinte-Veerleplaats niet te hebben gebruikt en verzwegen te hebben dat meerdere terechtgestelden niet om godsdienstige redenen de doodstraf gekregen hadden maar wel omdat zij misdaden van gemeen recht bedreven hadden. Dit alles deed het Fondsenblad besluiten dat hier slechts sprake kon zijn ofwel van onbezonnenheid ofwel van kwade trouw want indien deze onvolledige uiteenzetting onvrijwillig gebeurde „is 't eene onvergeeflijke onbezonnenheid bij eenen professor van geschiedenis” en indien zij moedwillig gebeurde is het „eene gemeine streek”.

Fredericq had echter ondertussen reeds een brief naar het Fondsenblad gestuurd, dat hem in zijn nummer van 11-12 september opnam, samen met de tekst van Fredericq's toespraak van 3 september.

Fredericq betoogde hierin dat alles wat hij over de Inquisitie geschreven had „op officiële stukken gegrond was” en dat men kon constateren dat hij de „afschuwelijke wanbedrijven van sommige protestanten” even streng veroordeeld had als „de onmenselijke vervolgingen der protestanten door de onverdraagzame katholieken der XVIde eeuw”. Het Fondsenblad antwoordde hier onmiddellijk op dat het niet opgaat te spreken van afschuwelijke wanbedrijven van „sommige” protestanten daar Fredericq toch zou moeten weten dat „nagenoeg al de protestanten der XVIde eeuw heulden met de straatrovers, dieven der kerk- en gemeentekassen, brandstichters, beulen en moordenaars, der Roomschegezinden.” Tot besluit stelde het blad dat Fredericq gaarne poseerde als slachtoffer van de katholieke grofheid omdat hem dat de gelegenheid gaf zich interessant te maken en zich grootmoedig te tonen.

Op 15, 16 en 17 september, tenslotte, publiceerde het Fondsenblad onder de titel „Een ontzenuwde Natie” een drietal artikels waarvan de bedoeling was aan te tonen dat Fredericq het bij het verkeerde eind had door te beveren dat de zuidelijke Nederlanden tijdens de XVIIde eeuw in verval waren. Op deze artikels heeft Fredericq niet gereageerd.

Wel protesteerde hij in het Volksbelang van 16 september 1876 tegen het door de Werker²⁴ gepubliceerde en door de Bien Public en La Patrie gedeeltelijk overgenomen artikel als zou de helft van de meisjes die in de stoet de XVII Provinciën hadden uitgebeeld, publieke vrouwen geweest

zijn. Op 23 september wijdde hij in hetzelfde blad een artikel aan het historisch drama van E. Van Goethem en P. Benoit over de Pacificatie. In verband hiermee meende hij dat de tekst van Van Goethem weliswaar geen meesterwerk kon genoemd worden maar toch tot de beste historische dramas van onze toneelliteratuur mocht gerekend worden terwijl hij van de muziek van Benoit schreef dat deze behoorde tot het beste wat hij op dit gebied voortgebracht had.

Zijn laatste artikel over de Pacificatiefeesten publiceerde hij op 23 december. Het handelde over „De Pacificatiefeesten in de Kamer van Volksvertegenwoordigers”. Hierin verdedigde hij de houding van de liberale volksvertegenwoordigers die gereageerd hadden op de bewering van de katholieke als zouden de feesten een politiek karakter gehad hebben waardoor de medewerking van het leger, dat daarvoor toelating van de katholieke minister van Oorlog gekregen had, onduldbaar te noemen was. De laatste functie die Fredericq aanvaardde in het kader van de feesten was het waarnemen van het secretariaat van de commissie die belast was met het organiseren van het banket dat op 17 februari 1877 door de Commissie voor Kunst en Geschiedenis aan haar voorzitter, Wagener, werd aangeboden.

Voor P. Fredericq zelf hebben de Pacificatiefeesten een grote betekenis gehad. Prof. F.L. Ganshof en Prof. H. Van Werveke vestigden reeds de aandacht op de overgang van Fredericq naar het Protestantisme en kwamen tot de bevinding dat het de opzoekingen zijn die Fredericq voor de Pacificatiefeesten ondernam die hem deden besluiten op 10 maart 1876 tijdens een zitting van de Gentse Evangelische Kerkeraad de belofte te ondertekenen de Rooms-Katholieke Kerk te verlaten en zich tot de Hervormde Eredienst te bekeren²⁵. De Pacificatiefeesten zijn ook richtinggevend geweest voor zijn wetenschappelijke loopbaan. De lijst van zijn publicaties bevat zeer veel geschriften die gewijd zijn aan de XVIde eeuwse godsdienstgeschiedenis en aan de geschiedenis van de Inquisitie en de afluathandel. Zeer veel van het materiaal dat hij later uitgegeven of bewerkt heeft had hij verzameld of althans leren kennen in 1875-1876 ter gelegenheid van zijn opzoekingen over de geschiedenis van de Pacificatie. Volgens Pirenne zelf verklaarde Fredericq dat de opzoekingen die hij toen ondernam hem „specialiseerden” in de studie van de politieke en godsdienstige beweging ten tijde van Karel V en Filips II²⁶. In 1882, tenslotte, constateerde Fredericq in zijn in de *Revue de Belgique* gepubliceerd artikel „L'Inquisition et les cléricaux belges” dat het de Pacificatiefeesten geweest waren die in België de algemene aandacht getrokken hadden op de Inquisitie in de Nederlanden tijdens de XVIde eeuw.

(25) F.L. Ganshof, *op. cit.*, p. 143; - H. Van Werveke, *op. cit.*, p. 30.

(26) H. Pirenne, *op. cit.*, pp. 12-13.